

OPSADA SINJA 1715. GODINE

Bešlić, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:154929>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD
OPSADA SINJA 1715. GODINE

ANTE BEŠLIĆ

SPLIT, 2020.

Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest
Kolegij: Hrvatska povijest ranog novog vijeka

OPSADA SINJA 1715. GODINE

Mentor: prof. dr. sc. Marko Rimac

Student: Ante Bešlić

Split, rujan 2020.

SAŽETAK

Cilj ovog završnog rada jest prikazati tijek i završetak opsade sinjske tvrđave koja se zbila 1715. godine kao i događaje te stanje među novo pridošlim narodom Cetinske krajine kako prije opsade tako i po njenom završetku. Ovim pristupom će autor pokušati prikazati napor kojim je spriječeno osmansko prodiranje te ponovno zauzimanje Sinjske tvrđave. Napor koji je iziskivao ne samo vojničku hrabrost nego i ljudsku buduću da je svakodnevno preživljavanje bilo najbitnija stavka novih stanovnika. U teškoj situaciji branitelji su uspjeli odbiti nadmoćnog neprijatelja i sačuvati svoje novo stečene domove. Iako situacija nakon opsade i obrane grada Sinja nije još uvijek bila mirna ova sjajna pobjeda je ojačala moral stanovnika te omogućila daljnji život obiteljima koje će i 300 godina nakon ostati živjeti u Cetinskom kraju.

Ključne riječi: Opsada Sinja, Osmansko Carstvo, Mletačka Dalmacija, Cetinska krajina

SUMMARY

Aim of this final thesis is to show the course and end of the siege of the Sinj that took place in 1715, as well as the events and the situation among the newly arrived people of the Cetina region both before and after the siege. With this approach, the author will try to show the effort that prevented the Ottomans breach and recapture of the Sinj Fortress. An effort that required not only courage in combat but also human courage since daily survival was the most important goal of the new inhabitants. In a difficult situation, the defenders managed to repel the superior enemy and preserve their newly acquired homes. Although the situation after the siege and defense of the city of Sinj was still not calm, this great victory strengthened the morale of the inhabitants and enabled further life for families who will live in the Cetina region for 300 years.

Keywords: Siege of the Sinj, Ottoman Empire, Venetian Dalmatia, Cetina region

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Cetinska krajina na prijelazu 17. u 18. stoljeće	2
2.1 Kandijski rat	2
2.2 Morejski rat.....	3
2.3 Morejski rat u Cetinskoj krajini.....	4
2.3.1 Opsada Sinja i uspješno osvajanje 1686. godine	4
2.3.2 Obrana Sinja.....	6
2.3.3 Završetak Morejskog rata	7
3. Oživljavanje Cetinske krajine.....	7
3.1 Pokretanje Drugog morejskog rata	9
4. Opsada Sinja 1715.....	10
4.1 Dolazak Osmanske vojske u Cetinski kraj	11
4.2 Raspoređivanje osmanske vojske	13
4.3 Mletačke pripreme za obranu	13
4.4 Osmanski napad na Otok.....	14
4.5 Osmanski napadi na Vrliku, Drniš i Čačvinu	15
4.6 Bitka za Sinj.....	17
4.7 Posljedice opsade Sinja	24
4.8 Nastavak ratovanja i Požarevački mir	24
5. Nastavak života pod Venecijom.....	26
5.1 Izgled sela u Cetinskoj krajini	27
5.2 Gospodarstvo Krajine	27
5.3 Konačno uređenje Krajine i organiziranje sanitarnog kordona	28
5.3.1 Sanitarni kordon.....	28
6. Zaključak	29
7. Literatura	30
7.1 Radovi iz zbornika.....	30
6.2 Slikovni prilozi	31

1. Uvod

Ovaj rad će pokušati donijeti prikaz opsade Sinja 1715. godine povezujući starije radove uz nova istraživanja i nove radove nastale povodom 300. obljetnice osmanskog napada na Cetinski kraj te opsadu Sinja. Prikazat će se život Sinja i Cetinske krajine na prijelazu sa 17. na 18. stoljeće u kojem su se dogodile brojne migracije koje su oživjele Cetinski kraj, a demografski ga oblikovale tako da rezultate možemo vidjeti i danas tri stoljeća poslije. Uz narod koji je migrirao iz područja koje je bilo pod kontrolom osmanskih vlasti migrirali su i njihovi duhovne vođe, franjevci, koji će kasnije stvoriti i obnoviti temelje za duhovne živote novih stanovnika Cetinskoga kraja.

Uz svakodnevni život ljudi stalna prijetnja osmanskih četa zahtijevala je borbenu spremu stanovnika od kojih su mnogi u stalnim ratovanjima vidjeli dobru priliku za kakvo takvo obogaćivanje temeljeno na pljački. Što se tiče same opsade Sinja koristeći različite izvore prikazat će se bitka koja se odvila pod Sinjem, gotovo u njezinom dnevnom tijeku, kako bismo lakše vidjeli napore i hrabrost koju su sinjski branitelji pokazali. Isto tako važnost koju je sama utvrda Sinj imala za obranu Klisa kao i obalnih gradova pokazat će dodatnu važnost i veličinu pobjede koju su sami branitelji, u duhu svoje kršćanske vjere, pripisali Čudotvornoj Gospi Sinjskoj. Naposljetku će biti riječi o životu poslije teške opsade, te smirivanju stanja u Cetinskom kraju kao i uspostavljanju granica koje će nepromijenjene ostati sve do današnjih dana kada predstavljaju granicu Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Prikaz života ljudi nakon bitke je bitan kako bismo vidjeli kako se život Cetinske krajine poslije rata vratio u normalno stanje te kako je dalje, utvrđivanjem granice Cetinske krajine, Mletačka republika gospodarila bogatim prostorom oko rijeke Cetine.

2. Cetinska krajina na prijelazu 17. u 18. stoljeće

Samo 17. stoljeće je kako za Cetinsku/Sinjsku krajinu tako i za cijelu Dalmaciju bilo vrlo turbulentno razdoblje u kojem se odvijalo više ratova, krvavih borbi, izmjene stanovništva i općenito osjećaja nesigurnosti koji je vladao među pukom.¹ Tek će 18. stoljeće donijeti određeni mir koji će nastati poslije završetka Drugog morejskog rata kada će granice Sinjske krajine poprimiti današnji izgled. Ovo je vrijeme kada su se događale već spomenute izmjene stanovništva čiji će trag ostati, možemo reći do današnjih dana, budući da su brojne obitelji te naravno prezimena ostala prisutna i danas. Kako bismo bolje shvatili stanje u Cetinskoj krajini krenut ćemo od Kandijskog rata (1645. – 1669.)

2.1 Kandijski rat

Rezultat Kandijskog rata je po Mlečane bio vrlo nepovoljan. Do njega su Mlečani uspijevali očuvati ravnotežu unutarnjeg tržišta, ali poslije Mletačka Republika nije uspjela održati i zadržati svoju kako strateški tako i ekonomski važnu južnoeuropsku granicu čiji se glavni položaj nalazio na otoku Kreti odnosno Kandiji po čemu je i sam rat zaslužio ime. Ovakav razvoj događaja se loše odrazio na daljnji ekonomski razvoj Mletačke Republike.² U kolikom se teškom stanju nalazila Mletačka Republika poslije Kandijskog rata dovoljno govori podatak kako se, radi pokušaja održavanja gospodarstva „na životu“ posezalo za povećanjem i uvođenjem novih nameta i nepoćudnih poreza. Kulminiralo je pak sve u trenutku kada su Mlečani, zbog spašavanja države, dobili dopuštenje pape Aleksandra VII. da mogu posezati za posjedima te naravno imovinom redovničkih zajednica. Papa je zauzvrat tražio dopuštenje za djelovanje Isusovaca na mletačkom teritoriju koji su zabranu dobili još od vremena Paola Sarpija 1609. godine.³ Budući da kontrole nad Kretom nije bilo Mlečani su izgubili primat u trgovini između srednje i sjeverne Europe čime je posrednička uloga između Levanta i Amsterdama bila izgubljena.⁴ Budući da je mletačka država stajala loše na ekonomskom planu ulazak u bilo kakve daljnje sukobe i ratove jednostavno nije bio održiv niti moguć. Međutim pokretanjem Morejskog rata ili Velikog Bečkog rata situacija se polako

¹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 5

² Isto, str. 9

³ isto

⁴ isto

mijenjala, ali Mlečani nisu mogli odmah pristupiti savezu kršćanskih zemalja.⁵ Sve će se to promijeniti nakon teškog poraza osmanske vojske pod Bečom kada se situacija na bojištu okreće u korist kršćanskih zemalja.

2.2 Morejski rat

Kako je prethodno napisano Mletačka je vojska u Svetu ligu ušla poslije obrane Beča. Ipak ne bez određenih obećanja kojima je cilj bilo vratiti stanje kakvo je vladalo prije događaja u Kandijskom ratu. Sveta je liga tako obećala Mlečanima zauzimanje Krete, područja Negroponta i Cipra čime bi se utjecaj Mlečana na Portu vratio na prijašnje stanje.⁶ Od Mlečana se očekivalo aktiviranje pomorskih snaga, ne toliko kopnenih, čime bi se Osmanlije porazilo, uz kopneno, i na morskome bojištu. U pomorskom ratovanju se kao ključan pokazao opći kapetan mora i posljednja legenda mletačke mornarice Francesco Morosini.⁷ Njegovim zaslugama je mletačka mornarica ostvarila ponajveće uspjehe u ovom ratu te polako, ali sigurno osvaja utvrde na Peloponezu. Zbog zasluge na bojištu i uspjeha koje je ostvario dobio je od Senata nadimak Peloponnestico.⁸ Daljnji tijek Morejskog rata je omogućavao potpuni slom osmanske sile na današnjem području koje nazivamo Balkan budući da je Eugen Savojski, na kopnu, također nizao velike uspjehe. Ipak, situacija će se naglo promijeniti zbog okretanja Habsburške monarhije prema Španjolskoj gdje će se odvijati Rat za španjolsko nasljeđe.⁹ Kako se situacija naglo promijenila sklapanje mira se požurivalo i on je sklopljen 26. siječnja 1699. godine u Srijemskim Karlovcima. Položaj koji se mogao steći ratnim uspjesima nije u potpunosti ostvaren, tako da se može reći kako se izvanredna prilika koja se nametnula nije u potpunosti iskoristila. Usprkos tomu Morejski je rat doveo do najtežeg vojnog poraza i poniženja Osmanskog Carstva. Dijelovi teritorija koje su izgubili su uključivali Ugarsku, Slavoniju, dijelove Hrvatske, Hercegovine i Grčke. Upravo u ovom poniženju leži želja Osmanlija za pokretanjem novog rata čiji bi cilj bilo vraćanje što je

⁵ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 9-10

⁶ Isto, str.11

⁷ isto

⁸ isto

⁹ Isto, str.12

moguće više izgubljenog teritorija što će dovesti i do teme ovog rada, a to je opsada Sinja 1715. godine.¹⁰

2.3 Morejski rat u Cetinskoj krajini

Već spomenuti Kandijski rat nije Mlečanima donio nikakva znatna osvajanja u Dalmaciji izuzev tvrđave Klis čime je pokrajina Dalmacija ostala mletački mostobran na turskom teritoriju.¹¹ Vrijedna činjenica koja je proizašla iz rata se ogleda u promjeni uvjerenja seljaka, zemljoradnika koji se pretvara u naoružanog krajišnika uvjerenog da u suradnji s mletačkom vojskom može odbaciti neprijatelja.¹²

2.3.1 Opsada Sinja i uspješno osvajanje 1686. godine

Sinj se pokazao kao važna strateška točka koja je omogućavala dodatnu obranu primorskih gradova zbog čega se nakon ulaska Mlečana u Morejski rat težilo oslobađanju tvrđave. Dodatna podloga za ovo djelovanje je bila i činjenica da su ljudi bili nezadovoljni životom pod Osmanlijama. Bune su stanovnici unutrašnjosti Dalmacije podignuli odmah nakon vijesti da je osmanska vojska poražena pod Bečom te su zahtijevali da ih se primi kao Mletačke podanike.¹³ Već je po samom ulasku Mlečana u rat manji odred krajišnika pokušao iznenaditi posadu koja je branila Sinj, ali takav pokušaj osvajanja iz zasjede nije bio uspješan jer posada nije napustila zidine utvrde.¹⁴ Uslijedio je drugi pokušaj osvajanja sinjske utvrde. U Zadru se 12. rujna 1685. odlučilo na ponovni napad na Sinj. Odluka je bila ohrabrena viješću kako Sinj brani samo 70 sejmena i 200 preplašenih i nenaoružanih građana. Ipak, kako opći providur Pietro Valier nije bio previše oduševljen akcijom domaći vojnici su se sami upustili u organiziranje vojničke akcije. Pod zapovjedništvom Alvisea Marcella vojnici su uzeli jedan top i jedan bacač (mužar) te se uputili prema Sinju. Uspješno su navukli dio posade na izlazak iz zidina i porazili ih, ali se posada brzo vratila pod okrilje sinjske tvrđave. Kako nije bilo

¹⁰ Marko Rimac, Josip Dukić, Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 140

¹¹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 13

¹² Isto

¹³ Isto

¹⁴ Isto

dostatnog broja teškog naoružanja od daljnje opsade se odustalo, a zbog straha od mogućeg pojačanja osmanskoj posadi iz smjera Livna, napadači su se povukli ostavivši jednu četu kao zaštitnicu. Rezultat neuspješne opsade je pobudio osjećaj nepovjerenja prema mletačkoj vojnoj snazi što bi značio gubitak povjerenja stanovnika Cetinskog kraja koji su se željeli priključiti Mletačkoj Republici. U ovom svjetlu je pokrenut i treći pokušaj osvajanja tvrđave. Izvanredni providur Marino Michiel je okupio 7000 vojnika koji su se uputili prema Sinju. Opći providur Valier se suprotno obećanju pojavio 7 dana nakon što je vojska stigla pod Sinj. Pratila ga je skupina od 600 pješaka, nešto konjanika, hrvatskih vojnika u mletačkoj službi te top i tri bacača (mužara).¹⁵ Valier je dobio zapovjedništvo nad opsadom, ali je zbog svog nesnalaženja i neodlučnosti ona bila osuđena na propast. Kako je napredak sporo tekao, opsadu je definitivno zaustavila odluka bosanskog paše kojom je poslao vojsku u pomoć posadi Sinja. Oko 5000 vojnika se spustilo niz Prolog i najavilo dolazak u Sinj. Došlo je do manje borbe pred Sinjem, ali mletačka vojska i krajišnici nisu imali šanse u takvom postavu snaga te su se mnogi razbježali ili poginuli. Oprema koja je služila za opsadu kao i tri topa i bacača su ostali pod zidinama grada.¹⁶ 1686. godine će se situacija za Cetinski kraj okrenuti na bolje. Organizirana je i pripremljena puno bolja opsada. Vojska je brojala 2000 plaćenika, 1000 ljudi s galija, 600 plaćenika-konjanika i 3000 krajišnika. Vrijedna se pokazala odluka o podjeljivanju krajišnika na manje odrede koji su brojili oko 50 ljudi. Razlog za takvu odluku je ležao u potrebi da se krajišnike disciplinira i tako iskoristi za ratne akcije najbolje moguće. O teškoći organiziranja vojske s jedinicama Morlaka/krajišnika je kasnije pisao i providur Angelo Emo koji je naglasio kako su neorganizirani, bez discipline i nespremni slušati vojne zapovijedi.¹⁷ Uz ljudsku snagu vatrena moć također nije izostajala. Dopremljeno je 6 topova, 4 bacača uz dovoljno streljiva za opsadu.¹⁸ Dobro isplaniranim napadom uz manevriranje topovima napadači su uspjeli slomiti otpor osmanske posade koja je sve do samog kraja pružala vrlo jak otpor usprkos očitoj nadmoći napadačke vojske. Osmanska je posada očekivala pomoć hercegovačkog paše te nije, ni u jednom trenutku, odustala od obrane grada. Četvrti dan opsade je, u zadnjem jurišu na glavnu kulu, u potpunosti slomljen otpor branitelja

¹⁵ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 17

¹⁶ Isto 18

¹⁷ Lovorka Čoralić, Filip Novosel, Gradivo za povijest Sinja i Cetinske krajine u 18. stoljeću prema istraživanjima u mletačkome državnom arhivu, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str 117

¹⁸ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 21

i uskoro se na toj istoj glavnoj kuli zavijorila zastava sv. Marka. Ovim uspjehom je Mletačka Republika dobila vrlo važnu utvrdu koja je zbog položaja predstavljala predstražu Klisu, a nadgledala je bogato polje koje je u ovom trenutku bilo zapostavljeno, a sam kraj je bio napušten i nenaseljen.¹⁹ Budući da se očekivao turski protuudar zidine su se krenule obnavljati, a posada se spremala za obranu novoosvojene utvrde.

Slika 1 Uspješno osvajanje Sinja 1868. godine

2.3.2 Obrana Sinja

Protuudar osmanske vojske se dogodio krajem ožujka 1687. godine pod zapovjedništvom Mehmed- paše Atlagića koji je sam rodom bio Cetinjanin. U Sinjsko polje se Atlagić spustio s vojskom koja je brojila otprilike 13000 pješaka i 4500 konjanika. Opsada nije imala većeg uspjeha zbog nemogućnosti manevriranja topovima radi udara iz više pozicija, a potpuni slom se dogodio zbog obruča koji su mletačke snage napravile oko osmanske vojske koji je brojao otprilike 8000 vojnika. Mehmed-paša Atlagić se tako u tajnosti povukao do Hana, ali su se na pokret mletačke vojske razbježali put Livna.²⁰

¹⁹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str.24

²⁰ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str.

2.3.3 Završetak Morejskog rata

1699. godine je u Srijemskim Karlovcima došlo do zaključenja Velikog Bečkog ili Morejskog rata. Kako je već spomenuto rat je završio velikim osmanskim gubitcima, ali što je još važnije ugled i slava osmanske vojne snage nije više bila tako sjajna i blistava. Mletačka Republika je dobila značajan dio Dalmacije točnije 23 veća i manja mjesta koju su pripadala hercegovačkom, kliškom i krčkom sandžaku. Granica koja je uspostavljena nakon Morejskog rata se naziva Linea Grimani po mletačkom pregovaraču Grimaniju.²¹ Treba napomenuti kako je nakon Morejskog rata sinjsko područje bilo neprirodno podijeljeno. Granica nije pratila prirodnu formu, a posjedi Mletaka nisu uključivali prekocetinska mjesta. Samo Sinjsko polje je bilo prepolovljeno. Za postavljanje prirodne granice će biti potrebno čekati kraj Drugog morejskog rata ili Malog sinjskog nakon kojega će granica biti prebačena na vrhove Dinare, a zadržat će se kao takva sve do današnjih dana.²²

3. Oživljavanje Cetinske krajine

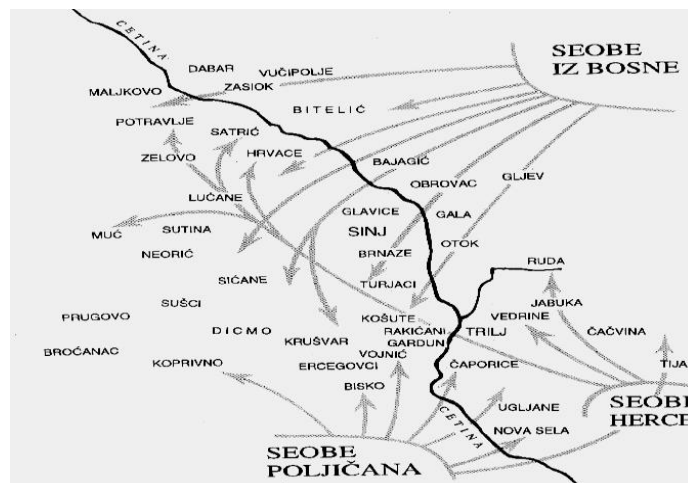
Sinj je prije oslobođenja 1686. godine pripadao Kliškom sandžaku. Glavnina muslimanskog stanovništva se smjestila u blizini tvrđave i u obližnjim mjestima kao što su Brnaze, Radošić, Suhač, Košute itd. U udaljenijim mjestima je živjelo kršćansko stanovništvo najčešće bez seoske organizacije, a obrađivali su također zemlje osmanskih gospodara. U planinskim su krajevima Svilaje i Dinare stočari plaćali vlaški porez-filuriju za slobodu kretanja i život. Ipak poslije oslobođenja je došlo do promjene stanovništva budući da su brojne muslimanske obitelji pobjegle iz Cetinskog kraja prema bosanskom ejaletu, a manji broj je ostao i pokrstio se nastavljajući koristiti zemljište koje su dobili njihovi pretci.²³ Seobe kršćanskog stanovništva su bile sve izraženije kako tijekom rata tako i po njegovu završetku. Razlog za migracije je želja naroda da ne bude više pod sultanovom vlasti koja se razvila zbog teških prilika i raznih davanja kršćanskog stanovništva koje nije željelo prijeći na Islam. Migracije su se najviše osjetile u hercegovačkom sandžaku, a bile su jedne od najmasovnijih

²¹ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 16

²² Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 5

²³ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 35

na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće.²⁴ Najveću skupinu doseljenika u Cetinski kraj su doveli ramski franjevci u ljeto 1687. godine. Skupina koju su činili kršćanski stanovnici je krenula s područja Rame, Duvna i Livna, a u povijesti je ova migracija poznata kao Ramski zbjeg. Stanovništvo, u ovoj velikoj migraciji, naselilo je područje u neposrednoj okolici Sinja. Doseljenici su bili organizirani u bandiere odnosno barjake na čijem je čelu bio harambaša, knez ili serdar. Novopridošli stanovnici su dobili investiture s jasnom formulacijom privremenosti što je omogućilo Mletačkoj Republici daljnje naseljavanje stanovništva, ali i u slučaju potrebe naseljavanje novih stanovnika na podijeljena zemljišta.²⁵ Treba također naglasiti kako bijeg naroda s franjevcima, kako već spomenuti Ramski zbjeg tako i kasnije veće i manje seobe, nisu bile plod promišljenog plana nego spašavanje života ljudi koji su se nadali boljoj budućnosti pod Mletačkom Republikom. Franjevci međutim nisu odigrali glavnu ulogu u seobama niti su bili glavni pokretači istih kako je kasnije romantičarski prikaz seoba prikazivao nego je ključnu uloga odigrala mletačka populacijska politika koja je krajišnike upućivala na prodore u osmanski teritorij kojima se stanovništvo povlačilo na teritorij Mletačke Republike.²⁶ Postojala su tri smjera kretanja stanovništva prema Cetinskoj krajini: smjer iz Bosne, Hercegovine i Poljica.

Slika 2 Tri smjera seobe u Cetinsku krajinu

²⁴ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 49

²⁵ Marko Rimac, Mletački Katastar Sinja 1705. godine, Zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 98

²⁶ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 43

Život se tako polako vraćao u Cetinsku krajinu, a brojne obitelji su investiturom dobile zemljišta. Sam Sinj i utvrda su se također razvijali i obnavljali, a mletačka je uprava na novoj stečevini stvarala i uređivala politički i vojno-upravni teritorij.²⁷ Većina stanovnika je zadržala svoju zemlju, ali također postoje slučajevi prelaska obitelji pod okrilje Osmanskog Carstva koje se najčešće događalo zbog nedostatka zemlje.²⁸ Kako je već naglašeno život se kako u Sinju tako i okolnim mjestima polako razvijao i vraćao dolaskom brojnih obitelji. Sinj je nakon oslobođenja postupno stjecao neka obilježja skromne urbane sredine. Očitovalo se to u novom uređenju, političkom i vojnom, koje je provodila Mletačka Republika. Vrlo važna je također gradnja novog franjevačkog samostana koji je trebao biti središte vjerskog života Sinja i okolnih mjesta, a sami franjevci su predstavljali pučku inteligenciju svog prostora koju su stekli školovanjem nerijetko i u talijanskim zemljama.²⁹

3.1 Pokretanje Drugog morejskog rata

Budući da je Osmansko Carstvo bilo poraženo u Morejskom ratu i izgubilo brojne teritorije, a slava osmanskih četa pala u zaborav težilo se pokretanju novog rata čiji bi cilj bio povratak izgubljenih teritorija i stare slave. Europske zemlje su bile uključene u dva rata Sjevernom i Ratu za španjolsko nasljeđe kojima su se države međusobno iscrpljivale. U tome su trenutku Osmanlije prepoznali mogućnost za pokretanje novog osvajačkog rata. Mletačka je Republika s druge strana težila održavanju mira zbog vlastite iscrpljenosti i ekonomske slabosti zbog čega nije bila uključena u ratna zbivanja na europskom tlu. Nadajući se da će održavanje mira s Osmanskim Carstvom i neutralnost u europskim sukobima omogućiti dugoročniji mir koji bi se iskoristio za ekonomsko i gospodarsko jačanje i stabiliziranje stanja u Veneciji. Osmansko Carstvo, budući da je prepoznalo priliku za brzi osvajački rat, odlučit će se za pokretanje novog rata tzv. Drugog morejskog rata čiji je glavni cilj bilo osvajanje Peloponeza, ali i većeg dijela pokrajine Dalmacije.³⁰ U ovom radu će tako glavni fokus biti dio rata koji se odvijao u Cetinskoj krajini i pod Sinjem.

²⁷ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 163

²⁸ Isto, str. 69

²⁹ Nikša Stančić, Sinjska krajina na prijelazu 17. i 18. stoljeća, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 92

³⁰ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 34-35

Slika 3 Mletački prikaz utvrde Sinj

4. Opsada Sinja 1715.

Opsada Sinja koja se zbilila 1715. godine sukobila je, kako se prethodno vidi s jedne strane Osmansko Carstvo, a s druge strane Mletačku Republiku. Značaj opsade te općenito rata gledano u usporedbi s drugim bojištima poput onog u današnjoj Grčkoj jest bio drugorazredan, ali je ovaj sukob kao i osmanska prisutnost ostavila itekako traga i posljedice koje se nisu ograničile samo na aktualno vrijeme ili pak kratko neposredno vrijeme nego su one prisutne i danas. Tradicija koja je nastala na temeljima opsade Sinja te pomoći Blažene djevice Marije se pomno gradila i stvarala sada već više od 300. godina. Iako ima tako dugu povijest opsada Sinja nije bila adekvatno historiografski obrađena.³¹ Dijelom se to dogodilo zbog same tradicije koja se razvila te legendi koje su se proširile te ušle u sjećanje naroda što je uzrokovalo manjak objektivnog sagledavanja činjenica te dolazak, koliko je to moguće, do krajnje istine. Najvažniji izvor za samu opsadu Sinja jest Dnevnik opsade koji se pomno čuva u Franjevačkom samostanu u Sinju, a koji je s talijanskog jezika preveden prije otprilike 150 godina. Fra Ivan Marković je bio osoba zaslužna za ovaj vrlo vrijedan prijevod.

³¹ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 10

4.1 Dolazak Osmanske vojske u Cetinski kraj

23. srpnja 1715. godine brojna osmanska vojska je započela svoje kretanje prema Cetinskom kraju. Na čelu cijele vojske nalazio se Mustafa-paša Čelić, bosanski namjesnik u zvanju seraskera. Uz njega su bili sandžakbegovi Prizrena, Zvornika, Klisa i Hercegovine te beglerbeg Maroša. Uz 5000 Tatara predvođenih kanom Nuredinom bosanski ejalet sa skadarskim sandžakom je opremio 48 000 ljudi.³² Iako postoje neslaganja oko samog broja osmanske vojne sile koja se spustila pod Sinj vrlo je teško sa sigurnošću tvrditi o kojem se broju radilo. Gledajući prema izvorima brojke se kreću od 40 000 pa sve do 60 000 napadača ovisno koji izvor slijedimo. Vrijedno je tako spomenuti i procjene Mlečana koje iznosi Pelidija, a te su procjene iznosile ukupno 100 000 ljudi od kojih 60 000 ratnika praćenih sa 40 000 pomoćnih trupa.³³ S druge pak strane izvještaj nadbiskupa splitskog Cupillija donosi podatak od 50 000 neprijatelja u Cetinskom kraju.³⁴ Povećanje broja napadačkih trupa naizgled nije bilo čudno jer se smatralo kako je cilj Mlečana bilo uzdizanje veličanstvene pobjede pod Sinjem što je moguće više, a s druge strane produbljivanje jaza i prikazivanje ozbiljnosti osmanskog poraza. Takva predaja je trebala stvoriti sliku, ne u svjedocima događaja, nego potomcima koji su tu i takvu sliku i pripovijest o ovom događaju dobili od svojih predaka. Smanjivanju broja vojske i kritičnijem sagledavanju činjenica prionuli su autori poput Nenada Moaćanina te Lovorke Čoralić i Nikole Markulina koji su u svom kritičkom pristupu za cilj postavili dolazak do, za njih, približnog i prihvatljivog broja osmanske vojske. Nenad Moaćanin je koristeći turske izvore u vidu fermana odnosno carske zapovijedi te deftera koji se postavljaju u vrijeme pripreme i trajanja pohoda na Dalmaciju.³⁵ Prema ovom radu autor dolazi do brojke od 33 000 vojnika s oko 6 000 pomoćnog osoblja što je činilo cjelokupnu vojsku koja se s Prologa spustila u Sinjsko polje.³⁶ Brojka koja je iznesena ovdje bliža je donjoj procjeni od 40 000 vojnika koja se prethodno navela, ali je također znatno manja od prihvaćene brojke od oko 60 000 članova Osmanske vojske. S druge strane rad Lovorke Čoralić i Nikole Markulina ide još dalje te navodi maksimalnu brojku od

³² Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 186

³³ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 167

³⁴ Josip Vrandečić, *Obrana Sinja 1715. godine u spisima mletačke nuncijature u tajnom vatikanskom arhivu*, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 129

³⁵ Nenad Moaćanin, „O brojnom stanju osmanske vojske u pohodu na Sinj i Zagoru 1715. godine prema turskim izvorima“, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti*, HAZU, Zagreb, 2018., str. 97

³⁶ Isto, str. 104

20 000 članova osmanske vojske s otprilike 16 000 vojnika.³⁷ Uspoređujući resurse potrebne za opstanak vojske, ali i primjere o povećavanju broja neprijateljske vojske kao na primjer u slučaju napada na Vrliku gdje se u mletačkom izvješću nalazi brojka od 20 000 napadača dok osmanski izvori navode 2000 vojnika i sličnih.³⁸ Slijedeći njihovu procjenu vojska koja je od kraja srpnja do sredine kolovoza boravila na širem području Dalmatinske zagore sudeći po resursima kojima je područje raspolagalo ni u kojem slučaju nije mogla brojiti više od navedenih 20 000 ukupnih članova vojske. To je podatak koji bi itekako umanjio veličinu osmanskog napada ne samo na Sinj nego i na cijelu Dalmaciju. Ipak slijedeći novi rad Josipa Dukića i Marka Rimca argument o pretjeranom napuhivanju broja vojske, koji se često javljao u literaturi, ne može opstati tako lako kako se čini. Naime budući da o broju neprijateljske vojske govori više izvještaja, bilo doušnika bilo zarobljenika, a njihov broj se donekle podudara to nam kazuje kako pretjeranog preuveličavanja broja nije bilo. To pak ne znači da se brojke nisu povećavale ili pak da se nisu zaokruživale, ali nam usprkos tome donose jako dobar prikaz stanja osmanskih jedinica pod Sinjem. Kako bismo dobili dodatnu potvrdu brojčanog stanja dragocjen bi se pokazao osmanski izvještaj bitke pod Sinjem, ali nažalost on nije pronađen.³⁹ Slijedeći rad Čoralić-Markulin došli bismo do mogućnosti, što i autori sami navode, a također logički slijedi kako treba preispitati svaki odnos vojnih snaga između osmanske i mletačke strane zbog mogućeg falsificiranja podataka o brojnosti.⁴⁰ Čini se ipak da ovakav zadatak ne bi imao smisla budući da postoje brojna podudarna izvješća. Ipak bez sagledavanja više izvora s osmanske strane brojčanost je sa stopostotnom sigurnošću teško utvrditi, gotovo i nemoguće, ali bitno je naglasiti kako je stanje obiju vojnih snaga u izvješćima dobro zastupljeno i bez otkrića novih izvora teško se mogu opovrgnuti. Jedino što je pak potpuno sigurno jest da se radilo o većem broju osmanske vojske koja je svojom brojčanom te vatrenom moći trebala naizgled lako osvojiti Sinj i otvoriti prostor za napad na Knin, a naposljetku i mogućnost za napad na Klis. Sigurnost koju je sam paša Čelić osjećao se može iščitati iz činjenice da je najveći dio topova i teškog naoružanja ostavio u Livnu. Glavni razlog za ovakvu odluku se nalazio u teže prohodnim putovima preko Prologa, ali uvjerenje u vojnu silu i brzu te laku pobjedu je omogućilo daljnja napredovanja pa tako i samu opsadu.

³⁷ Lovorka Čoralić, Nikola Markulin, „Bitka za Sinj 1715. godine“, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2016., str. 166

³⁸ Isto, str. 162

³⁹ Marko Rimac, Josip Dukić, Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 142

⁴⁰ Lovorka Čoralić, Nikola Markulin, „Bitka za Sinj 1715. godine“, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2016., str.179

Danas historiografi poput Enesa Pelidije smatraju kako se glavni propust paše Čelića upravo očitovao u ostavljanju topova i teškog naoružanja u Livnu.⁴¹

Dva topovska hitca su tako 23. srpnja s prijevoja Prologa najavila pokretanje vojske iz Livna prema Sinju.⁴²

4.2 Raspoređivanje osmanske vojske

Istoga dana je prethodnica od 2000 vojnika⁴³ stigla do rijeke Cetine, a glavnina vojske je silazeći preko Prologa za taborovanje odabrala Obrovac. Prethodnica je za to vrijeme imala zadaću pljačkanja i pustošenja Sinjskog polja. Mustafa-paša Čelić je tada naredio da čete pustoše sela i polja. Cilj ove radnje bilo je stvaranje osjećaja nesigurnosti, straha i psihoze⁴⁴ što je trebalo spustiti pa čak i uništiti moral stanovništva kako ne bi stalo u obranu svoje imovine pa tako ni tvrđave. U naletima pljačke pustošena su sela Potravlje, Maljkovo, Satrić, Lučane i Zelovo.⁴⁵

4.3 Mletačke pripreme za obranu

Dok se osmanska vojska širila, pljačka i pustošila Mlečani su po naređenju Angela Ema postavili straže duž rijeke Cetine čija je zadaća bila borba s manjim osmanskim četama s ciljem oslabljivanja istih te usporavanja. Pred Sinjem je pak bila postavljena jedna manja artiljerijska jedinica čija je zadaća bila pružanje što žilavijeg otpora nadirućoj osmanskoj vojsci.⁴⁶ Važan dio obrane te očuvanja stanovništva je opreznost Angela Ema koji je sve mletačke podanike sklonio u tvrđave kako bi ih zaštitio, ali i osigurao što veći broj vojnika za obranu. Ova odluka se pokazala važnom jer su se tatarske trupe Mustafe-paše pokazale izrazito oštre te neumoljive uništavajući sve na što su naišli.⁴⁷ Što se tiče same utvrde Sinj ona

⁴¹ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 168

⁴² Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 187

⁴³ Isto

⁴⁴ Isto

⁴⁵ isto

⁴⁶ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 168

⁴⁷ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 168

je bila dostatno spremna za izdržavanje opsade ponajviše jer je bila obnovljena poslije napada osmanskih četa 1687., a uz bolje utvrđenje Mlečani su raspolagali najmodernijim pješačkim i topničkim oružjem među kojima su se isticale puške muškete i fusile odnosno hrvatskim nazivima kremenjače i nažljebljene puške. Ovaj naziv predstavlja samo opis cijevi fusile, ali je ona tehnički gledano bila samo mušketa kvalitetnije izrade.⁴⁸

4.4 Osmanski napad na Otok

Osmanski napad na Otok će se pokazati kao jedna vrlo zanimljiva epizoda ovog Sinjskog rata. 25. srpnja su Osmanlije odlučile izvršiti napad na Otok. Selo koje je dobilo ime upravo po otoku koji se nalazio na rijeci Cetini i koji je bio poprište ovog događaja. Na navedenom se otoku nalazila drvena tvrđava u koju su se stanovnici Otoka sklonili. Na čelu s fra Stjepanom Vučemilovićem, stanovnici su dali riječ generalnom providuru Angelu Emu da neće ustupiti svoju tvrđu bez borbe. 6000 osmanskih vojnika je dana 25. srpnja napalo selo Otok. Obrana drvene tvrđave na čelu koje je bio fra Stjepan brojila je 170 naoružanih stanovnika.⁴⁹ Broj od 170 branitelja je približno sličan broju koji nalazimo i u knjizi *Opsada sinjskog grada* gdje se u Dnevniku opsade zbrajanjem dolazi do broja od 180 branitelja.⁵⁰ Ponovno se ovdje suočavamo s problemom određivanja brojnosti. U knjizi Enisa Pelidije tako stoji podatak o 360 branitelja koji su se pokušali oduprijeti nadmoćnom neprijatelju koji je brojao 6000 vojnika. Iako postoje nedoumice o broju branitelja tvrđave na Otoku tijekom ovog napada je siguran te iz njega možemo vidjeti kako su branitelji bespogovorno bili spremni dati svoje živote kako bi omogućili obranu Sinja i Cetinske krajine. U prvom jurišu Osmanlije nisu uspjeli zauzeti tvrđavu što je samo potpirilo bijes među zapovjednicima te su naredili idućeg dana novi juriš koji je trajao puna četiri sata nakon čega je tvrđava u Otoku pala u osmanske ruke. Svega 10 branitelja, podatak koji je prisutan kroz sve izvore, se uspjelo spasiti preplivavanjem rijeke te bijegom. Ipak njihova žrtva nije ostala neupamćena jer su uspjeli na kratko zaustaviti daleko nadmoćnijeg neprijatelja nanijevši mu gubitke koji su iznosili od 500

⁴⁸ Marko Rimac, Josip Dukić, Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 144

⁴⁹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 187

⁵⁰ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 20

pa sve do 1000 stradalih vojnika.⁵¹ Po završetku bitke Osmanlije su zarobili preostalo stanovništvo starce, žene i djecu. Još za vrijeme bitke u Otoku jedan dio osmanskih četa se utaborio na Petrovu polju s kojeg su pokretali manje napade i pljačke prema Drnišu, Vrlici i kuli Čačvini.⁵² Vrijedno je također spomenuti kako se po završetku bitke dio vojske koji je brojao otprilike 2000 ljudi uputio dijelom prema Klisu i prema Neoriću.⁵³ Ovakva podjela vojske je omogućila široko djelovanje te provedbu već spomenutog plana o što većem stvaranju štete, uzimanja što većeg plijena te stvaranja osjećaja straha i bojazni među stanovništvom. O strahu koji su Osmanlije uspjeli stvoriti najbolje govori podatak kako je već krajem srpnja 1715. Cetinski kraj, ali i šire područje dalmatinske unutrašnjosti, ostalo bez stanovništva koje se sklonilo u mletačke utvrde ili su čak prebjegli na područje pod austrijskom kontrolom.⁵⁴

4.5 Osmanski napadi na Vrliku, Drniš i Čačvinu

30. srpnja 1715. godine Mustafa- paša odlučuje krenuti u osiguravanje zaleđa prije same bitke za Sinj. Najbolji način za takvo djelovanje je bilo osvajanje preostalih mletačkih tvrđava u neposrednoj blizini. Ovog dana je tako odlučeno da se 8000 vojnika zaputi prema Drnišu s ciljem da tvrđavu osvoje.⁵⁵ Iako je već sredinom mjeseca bilo manjih pokušaja napada na Drniš u ovom trenutku je napad poprimio ozbiljnije razmjere. Ipak, usprkos brojčanoj nadmoći, Osmanlije nisu uspjeli zauzeti drnišku tvrđavu. Poseban otpor je pružila četa Falchinija s Abručezima iz same drniške tvrđave s konjanicima iz kvartira. Naposljetku je u pomoć braniteljima stigao i knez iz Posedarja sa svojim vojnicima te su tako udruženim snagama uspjeli odbiti neprijatelja.⁵⁶ O teškoj situaciji u kojoj su se Mlečani našli govori i podatak kako se opći providur Angelo Emo tužio kako su se u nedostatku vojnika morali osloniti na domaće ljude te im prepustiti vođenje bitke kako su oni to najbolje znali.⁵⁷ Budući

⁵¹ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str.169

⁵² Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 169

⁵³ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 187

⁵⁴ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 169

⁵⁵ Isto

⁵⁶ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 188

⁵⁷ Isto

da je Mustafa-paša uočio kako ne može s takvom lakoćom osvojiti Drniš svoje je snage odlučio usmjeriti na Vrliku i Čačvinu. 2000 vojnika je odvojeno i usmjereno prema Vrlici. Nakon kratkotrajne borbe u kojoj su Osmanlije žestoko bombardirali utvrdu mužarem od 100 libara poginula je gotovo sva posada.⁵⁸ Osmanlije su uspjeli zauzeti Vrliku, a branitelje koji su ostali na životu izuzev 12 vojnika i nekoliko časnika su smaknuli usprkos danoj riječi da se to neće dogoditi nakon predaje.⁵⁹ Nadbiskup Cupilli je također u izvještaju opisao ovaj nemilosrdan događaj kao i strah koji su unosile posebno nemilosrdne tatarske trupe, o kojima je već bilo riječi. Nadbiskup tako navodi kako su tatarske trupe uz paljenje mnogih sela, rušenja brojnih crkvenih građevina te porobljavanje kršćanskog stanovništva u Vrlici „na komade posjekli stanovnike podgrađa i utvrde.“⁶⁰ Ovakav je nemilosrdan postupak sa sobom također nosio poruku jer se među mletačke redove unio strah za vlastite živote. Posljedica ovakvog razvoja događaja je bila naredba providura Ema da se preostala posada Drniša u najvećoj tajnosti povuče iz tvrđave. Namjera Angela Ema je tako bila očuvanje što većeg broja ljudi i vojnika na životu. Nakon osvajanja Vrlike, Osmanlije su nastavile prema tvrđavi Čačvini koju su također osvojili, ali s lakoćom budući da su je našli praznu.⁶¹ Nakon osvajanja Čačvine stekli su se dovoljni uvjeti koje je zahtijevao Mustafa-paša i 4. kolovoza se glavnina osmanske vojske uputila prema Sinju kako bi glavni dio vojnog pohoda otpočeo. Na putu prema tvrđavi je vojska palila sve od Dicma, Biskog, Vojnića i Trilja, a plamen se vidio, kako piše Zorzi Balbi vođa obrane grada, sve do Dugopolja.⁶² U ovom se trenutku osjetio već problem dostave i pronalaska živežnih namirnica što vidimo i prema izvještaju iz Balbijeva Dnevnika koji je zapisao kako je ugledao manji odred osmanske konjice koja se u tabor vraćala s nekoliko vreća žita.⁶³ Taktika Balbija je bila onemogućavanje dužeg ostanka i opstanka neprijatelja tako što se sve veća količina žita skrivala ili se u najgorem slučaju događalo paljenje žita, ali kako je zapisano u Dnevniku nisu vojnici imali hrabrosti to činiti.⁶⁴ Iz toga je razloga bosanski defterdar Mustafa tražio pošiljke hrane iz svih mjesta bosanskog

⁵⁸ Marko Rimac, Josip Dukić, Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 138

⁵⁹ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 170

⁶⁰ Josip Vrandečić, Obrana Sinja 1715. godine u spisima mletačke nuncijature u tajnom vatikanskom arhivu, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 129

⁶¹ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 26

⁶² Isto, str 28

⁶³ Isto

⁶⁴ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 24

ejaleta kako bi se stvorile što veće zalihe u Livnu, ali kako izvori i događaji govore jedna od glavnih boljki napadača će upravo biti slaba opskrba hranom zbog čega će se brojni vojnici suočavati s raznim bolestima poput kostobolje⁶⁵ i čak dizenterije.⁶⁶ 6. i 7. kolovoza je po dolasku pred tvrđavu Mustafa-paša ovlastio alajbega Alipašića da ponudi Zorziju Balbiju mogućnost da se bez borbe preda uz što mu se trebalo omogućiti da nesmetano napusti tvrđavu. Na razgovor s turskim predstavnicima je Balbi poslao don Ivana Grčića Filipovića koji je primivši pisma osmanskog glasnika odlučno po zapovijedi generala Balbija odbio svaki dogovor te naglasio kako će posada braniti grad sve do zadnje kapi krpi.⁶⁷ Vrijedno je spomenuti kako je don Ivan uz vojnike sudjelovao i u samoj obrani grada zbog čega je zaslužio naslov narodnog junaka i vođe naroda Cetine.⁶⁸

4.6 Bitka za Sinj

Budući da je svaki dogovor bio nemoguć obje su se strane pripremale za opsadu. Sinjski branitelji su već bili sklonjeni u tvrđavi kao i ostali puk. Franjevci su napustili svoj samostan i novu crkvu, ponijeli su najosnovnije stvari među kojima je bila i slika Čudotvorne Gospe Sinjske, tada zvane Gospe od milosti. Sinjska posada je prema izvorima brojila od 700 pa sve do 1500 branitelja, a Enes Pelidija je mišljenja kako se broj branitelja kretao između 1000 do 1500.⁶⁹ Sinjska je tvrđava prema predviđanjima Angela Ema bila dobro pripremljena, a pošiljkama je dopremljeno dovoljno oružja, municije, namirnica i vode.⁷⁰ Kako je pak prije same opsade odlučeno da se manja utvrda Kamičak napusti jer je obrana iste bila gotovo nemoguća⁷¹, cjelokupna obrana je koncentrirana u samom gradu što je zasigurno povećalo mogućnost za odbijanje nadmoćnog neprijatelja. 7. kolovoza je opsada tako bila otpočeta, a od njezina početka do svršetka naleti su bili vrlo siloviti. Samog 7. su tako Osmanlije spalili novu franjevačku crkvu, a o silini prvog naleta piše i Balbi koji kaže: „Kako se pucnjava zapodjenula, nije prestajala ni u obrani ni u napadu, štoviše nastavila se takvom žestinom da

⁶⁵ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 172

⁶⁶ Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 194

⁶⁷ Isto, 190- 191

⁶⁸ Josip Soldo, *Jeronim Šetka, Sinjska spomenica 1715-1965*, Franjevački provincijalat, Split, 1965., str. 7

⁶⁹ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 171

⁷⁰ isto

⁷¹ Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995.. str. 191

je to mjesto izgledalo kao središte pakla.⁷² Opsada sinjske tvrđave je trajala punih sedam dana, a u tom vremenu je osmanska vojska pokrenula 14 juriša na grad. Osim same brojčane nadmoći napadači su sa sobom dovukli četiri topa i dva bacača (mortara) pred kojima je bilo izgledno da će se zidine grada brzo urušiti. Osim toga Osmanlije su uspješno napravili opkope oko grada, usprkos otporu branitelja u kojima su topovi tako bili postavljeni. Prema literaturi topovi su izbacivali kugle od 20, 100 i 300 libri, a ostali nešto manje.⁷³ Ako preračunamo mjernu jedinicu u kilograme dolazimo do podatka da su kugle iznosile 10, 50 i 150 kilograma te tako postaje jasno da uz konstantnu vatru zidine utvrde nisu mogle dugo izdržati. Već 8. kolovoza grad se našao u neprilici budući da je gotovo cijeli bio spaljen. Goruće kugle koje su ispaljivane nanijele su veliku štetu, a samo neke kamene građevine su uspjele izdržati vatru.⁷⁴ Prednost koju su dobili napadači se nalazila u uspjehu kopanja opkopa oko grada u koji su postavljeni topovi kako bi uspjeli održati stalnu vatru, ali i kako bi se onemogućilo braniteljima gađanje i uništenje vatrene sile.⁷⁵ Naizgled se činilo kako su topovi dobro zaštićeni što je i bila istina jer branitelji nisu mogli lako uništiti napadačku vatrenu silu. Ipak istog dana se dobio još jedan pokazatelj kako su branitelji biti itekako spremni za borbu jer su uspjeli nanijeti štetu najmanjem topu koji je izbacivao kugle od 20 libri.⁷⁶ Iako su grad i zidine bile pod teškom vatrom proboj napadači nisu učinili. Odvijala se tada priprema za što lakše i uspješnije probijanje zidina i osvajanje grada uz naravno što manje žrtve. Osmanlije su se tako upustili u uništavanje skladišta, gustirni s vodom i kuća te naravno proširivanje opkopa i stjecanje što boljeg položaja za juriš na tvrđavu.⁷⁷ Pravi juriši na tvrđavu su se stoga dogodili s 9. na 10. kolovoza, kada su napadači otvorili vatru na zidine iz više smjerova s jurišem čiji je cilj bilo približavanje zidinama te naposljetku zauzimanje istih i ulazak u grad. Zorzi Balbi, vođa obrane grada tako piše kako su snažnom vatrom, kako iz pušaka tako i topova uspjeli suzbiti napredovanje neprijatelja koji se tako samo uspio približiti najisturenijem položaju branitelja, ali bez značajnijeg uspjeha. Očigledan je tako nadljudski napor koji je posada trebala izdržati, a koji je i sam Balbi primijetio jer dalje nastavlja kako je „iako poticao branitelje na još snažniju pucjavu, bio u bojazni kako bez odmora neće uspjeti

⁷² Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 34

⁷³ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 171

⁷⁴ Isto

⁷⁵ Isto

⁷⁶ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 191

⁷⁷ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 34

duže nastaviti istim tempom.⁷⁸ Za bolju predodžbu koliko je topovskih udara trebalo izdržati govori i podatak iznesen u izvješću Nike Nikolića pred Dubrovčaninom Menčetićem u kojem stoji kako se zbog prevelike upotrebe raspao jedan top dok je drugi kako je već spomenuto bio uništen pod neprijateljskom paljbom. U nastavku piše kako preostala četiri topa nisu uspjela nanijeti veće štete zidinama.⁷⁹ Ipak prije ovih događaja na osmanskoj strani 11. kolovoza se topovskom vatrom napravio na zidinama proboj koji je prijetio propasti cjelokupne obrane. Ipak brzom reakcijom Balbija i cijele posade preko noći se proboj zatvorio „gredama, pletenim šibljem, kamenjem i zemljom“.⁸⁰ Osmanski juriši su se tako nastavljali i dalje potpomognuti topničkom vatrom što je omogućilo barjaktaru Fazlagiću, rodom iz Mostara, da uspije zabosti osmansku zastavu na sinjske zidine. Ipak je brzom reakcijom obrane ubijen, daljnji juriš je spriječen, a ubrzo je mletački lav zamijenio polumjesec na sinjskoj tvrđavi.⁸¹ Kako je vrijeme odmicalo tako se sultanova vojska nalazila u sve težoj situaciji. Dok je sinjska tvrđava bila dobro opskrbljena i hranom i oružjem isto se ne može tvrditi za osmansku stranu. Već 10. kolovoza Mustafa-paša traži da mu se dopremi 30 tovara brašna pod Sinj kako bi se opsada mogla nastaviti što se odvijalo u samom jeku borbe. Po tome se može zaključiti kako Mustafa-paša nije bio spreman na dužu opsadu niti je poduzeo potrebne logističke i strateške odluke koje bi omogućile njegovoj vojsci proboj i osvajanje grada. Budući da je očekivao laku pobjedu i brzo osvajanje svih mletački utvrda, što smo na primjeru Drniša vidjeli da neće biti slučaj, problemi u osmanskim redovima se nisu samo nazirali nego su bili sve izraženiji.⁸² Međutim, povjerenje u posadu Sinja s mletačke strane isto tako nije bilo snažno. Vidimo to u odluci općeg providura Angela Ema koji je pojačao posadu Knina jer je vladala bojazan kako će se nakon brzog pada Sinja osmanske čete okrenuti prema Kninu, a kasnije, a potom i Klisu.⁸³ Kako je pak borba odmicala uvidjelo se kako su početne pretpostavke propale pa je prema tome Emo okupio moguću vojsku koja je prema Enesu Pelidiji brojila 250 redovnih vojnika te 3000 Morlaka koji su bili upravo pod zapovjedništvom Angela Ema. Želja je providura bila da brzim napadom probije obruč oko

⁷⁸ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 36

⁷⁹ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 171

⁸⁰ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 36

⁸¹ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str.171

⁸² Isto, str. 172

⁸³ Isto

Sinja te nagna neprijatelje u bijeg.⁸⁴ 12. kolovoza je tako Balbi zapisao kako je ugledao četiri ispaljene rakete iz smjera planine Svetog Spasa koje su ulile nadu braniteljima da pomoć stiže, a neprijatelju unijele strah u redove. Kako je protumačeno pomoć gradu je trebala stići za četiri dana.⁸⁵ Pokazat će se to kao kasno budući da je Mustafa-paša shvatio kako njegova vojska ne može još dugo izdržati opsadu te se odlučio na posljednji i najveći juriš na grad. U jutro 14. kolovoza pješništvo i konjica su opkolili čitav grad u finalnom jurišu koji će trajati puna 3 sata.⁸⁶ Najveća sila je bila usmjerena prema novom i starom korlatu, a neprijatelji su se vrlo brzo uspjeli približiti zidinama gdje su postavili svoje zastave te krenuli vući kolce kako bi probili korlat. Odgovor branitelja je također bio vrlo žestok jer su pokrenuli „živu vatru svake vrste“ čime su uspjeli spriječiti proboj u tvrđavu.⁸⁷ Budući da im ni ovaj napad nije bio uspješan i da je broj mrtvih bio velik osmansko pješništvo se dalo u bijeg pa ga čak ni sam Mustafa-paša nije uspio okupiti jer su se brzo dali u bijeg prema Jasenskom kako bi prešli Cetinu.⁸⁸ Branitelja koji su smrtno stradali u obrani je bilo 30, a ranjenih 45 dok je s druge strane u osmanskome taboru bilo znatno više mrtvih. Brojke koje se tako javljaju idu od 5000 do 14 000 što je, poglavito za veći broj, malo vjerojatno.⁸⁹ Što se tiče branitelja broj koji se nalazi u mletačkim izvješćima iznosi 3000 ranjenih i još više poginulih. Priklonili su se tako ovi brojevi izvješćima katoličkih svećenika koji su kasnije bili u opticaju u kojima je pak stalo kako je sam opći providur došao u pomoć braniteljima s 14 000 vojnika koji su tako nanijeli težak poraz Osmanlijama kojih je pod Sinjem palo 10 000.⁹⁰ Kako je već prikazano providur sa svojom vojskom nije pridošao na vrijeme u pomoć stoga je ovakav izvještaj neutemeljen i netočan. Naposljetku je Mustafa-paša uspio okupiti preostalu vojsku, a budući da su branitelji to vidjeli očekivao se još jedan silovit napad. Kako će se pokazati bili su u krivu budući da je Mustafa-paša zapovjedio hitno povlačenje trupa. Kako možemo naći u literaturi dogodio se sukob među Arnautima i janjičarima zbog slaganja u vojni red odnosno problem je bio što su Arnauti bili u prvim redovima izloženi paljbi dok su janjičari ostali na pričuvi. Uz ovakve

⁸⁴ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 172

⁸⁵ Marko Rimac, Josip Dukić, *Opsada sinjskog grada*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 37

⁸⁶ Marko Rimac, Josip Dukić, *Opsada sinjskog grada*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 40

⁸⁷ Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 191-192

⁸⁸ Marko Rimac, Josip Dukić, *Opsada sinjskog grada*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 40

⁸⁹ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 173

⁹⁰ Isto

sukobe nedostatak hrane, vode, strah od dizenterije, velik broj mrtvih moral vojnika je pao nisko tako da daljnja borba nije imala smisla. Budući da su isto mišljenje dijelili zapovjednici povlačenje je bilo jedino razumno.⁹¹ Vrijedno je ponovno spomenuti i rakete vojske providura Ema koje su nagoviještale i njihov dolazak što bi predstavljalo potpunu katastrofu za osmanske čete prvenstveno zbog borbenog stanja u kojem su se nalazili. Poznata je također legenda o javljanju Djevice Marije koja je sa zidina grada pokazala napadačima kako je grad u njenim rukama iz čega će nastati tri stoljeća duga tradicija o pomoći Čudotvorne Gospe Sinjske na čiji je blagdan 15. kolovoza Mustafa-paša zapovjedio vojsci žurno povlačenje. Stanje pak u kojem su bili branitelji nije im dopuštalo potjeru za neprijateljem nego su slušajući gromoglasnu viku Osmanlija zadržali svoje položaje tjeskobno iščekujući napad svakog trenutka.⁹² O nevjerojatoj brzini povlačenja dovoljno govori podatak kako poginuli vojnici s osmanske strane nisu bili pokopani što je bio prvi takav slučaj na ovom dijelu ratišta.⁹³ Uz to ostavljeno je brojno „oružje, ljestve, pleteno šiblje, motike, lopate, kugle, bombe za mužare i ručne granate“⁹⁴ čime je direktno bila zanemarena zapovijed vezira koja je nalagala da se sav ratni materijala zapali kako ga Mlečani ne bi zaposjeli.⁹⁵ Budući da je žurba za povlačenjem bila nevjerojatna nikakva potjera nije na vrijeme mogla biti uspostavljena tako da su se elitni odredi s Mustafom-pašom vratili u livanjsku utvrdu, a na dva sata od njih je bila utaborena tatarska vojska u Kuli Atlagića.⁹⁶ Iz cijelog prikaza vojnog djelovanja osmanskih snaga ne predstavlja značajan problem ukazati na propuste i manjkavosti koje je u zapovjedništvu i strategiji počinio Mustafa- paša Čelić. Budući da je cijeli pohod organizirao tako da je stvorio više crta napada podijelivši tako vojsku na manje dijelove iako je uspostavio određenu kontrolu nad područjem očekivanja koja je kao zapovjednik imao su propala. Paljenje sela, protjerivanje stanovništva od kojih nisu svi imali namjeru napustiti svoj dom, uništavanje ljetine na poljima, ali i ubijanje i zarobljavanje stanovništva onemogućilo im je bilo kakvu potporu i pomoć koju su mogli dobiti od kraja kojeg su napadali, a budući i da je sam Zorzi Balbi odlučio paliti zalihe žita koje su bile izvan zidina cjelokupna osmanska vojska je bila ovisna o vlastitim zalihama žita i logistici koja je brašno i ostale živežne

⁹¹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 194

⁹² Isto, str. 196

⁹³ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 173

⁹⁴ Marko Rimac, Josip Dukić, Opsada sinjskog grada, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015., str. 42

⁹⁵ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str.173

⁹⁶ Isto

namirnice trebala dopremiti iz Livna. Budući da mreža opskrbe nije bila dostatna glad i žeđ uz velike žrtve su tako postavile kao glavnog krivca za neuspjeh upravo Mustafa-pašu Čelića. Po raspuštanju opsade Sinja u grad je došao i opći providur Angelo Emo kako bi posvjedočio izvrsnoj obrani i pobjedi nad nadmoćnim neprijateljem. Budući da je nastupilo veliko slavlje kako zbog pobjede tako i zbog blagdana Uznesenja Blažene Djevice Marije Emo je naredio da se održe službe Božje uz napjev *Tebe Boga hvalimo* te uz salve topova kojima se slavila slika Djevice Marije u čiji su se zagovor branitelji uzdali.⁹⁷ U duhu kršćanske vjere posada je svoju veliku pobjedu pripisala upravo Blaženoj Djevici Mariji čija se slika iz nove crkve koju su gradili sinjski franjevci prije opsade prenijela u crkvu sv. Mihovila na tvrđavi. „Prema riječima Balbija na blagdan Uznesenja predali su Joj svoja srca u znak zahvalnosti za Njezinu čudotvornu pomoć i zaštitu.“⁹⁸ Glas o potpori Djevice Marije u veličanstvenoj obrani se pronio narodom te je tako idućeg dana u Splitu održana procesija s Gospom od Pojišana koja je također proslavljena paljbom topova s galija.⁹⁹ Pomoć Blažene Djevice Marije, kako piše povjesničar Filipović, je bila očita. Toliko da on kaže kako sumnje u to nema jer su i sami Turci kasnije pričali „da su gledali svaku noć u vrijeme obsidnuća odit po zidu grada jednu ženu u velikoj svitlosti.“¹⁰⁰ U čast Gospi i iz zahvalnosti časnici su među sobom skupili oko 80 cekina kako bi se skovala kruna od zlata kojom se kasnije okrunila slika Čudotvorne Gospe Sinjske, a pri dnu stoji natpis: *In perpetuum coronata triumphat – anno MDCCXV* što u prijevodu znači *Zauvijek okrunjena slavi slavlje – godine 1715.*¹⁰¹ O junaštvu branitelja se također proširio glas, a pohvaljeni su tako „Katunarić, serdar Vučković, harambaša Filipović, don Ivan Filipović Grčić, Antun Katić Grabovac te brojni drugi.“¹⁰² Svim preživjelim braniteljima su dane novčane nagrade, a posebno zaslužnim braniteljima iz redova „Morlaka“ koji su nagrađeni srebrenim perjanicama i zlatnim medaljama.¹⁰³ U čast junačkoj pobjedi je tako ustanovljena viteška igra Alka iliti ga Sinjska Alka koja se prije blagdana Velike Gospe

⁹⁷ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 197

⁹⁸ Marko Rimac, Josip Dukić, Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 148

⁹⁹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 197

¹⁰⁰ Josip Soldo, Jeronim Šetka, Sinjska spomenica 1715-1965, Franjevački provincijalat, Split, 1965., str. 14

¹⁰¹ Isto

¹⁰² Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 199

¹⁰³ Marko Rimac, Josip Dukić, Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine, zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018., str. 148

održava u čast pobjede nad Osmanlijama. Tradicija je to koja traje već 305. godina i kao takva predstavlja jednu od najvrjednijih kulturnih manifestacija hrvatskog naroda.

Slika 4 Prikaz opsade sinjske utvrde

Slika 5 Krunjenje slike Čudotvorne Gospe Sinjske 1715. godine

4.7 Posljedice opsade Sinja

Nakon što se osmanska vojska povukla s bojišta i prebacila većim djelom u Livno grad je ponovno krenuo živjeti. Međutim posljedice opsade i ratnih akcija nisu bile zanemarive. Kako je već zapisano u opsadi je grad bio porušen neprijateljskom topovskom vatrom, a stanje koje je bilo u okolnim mjestima nije bilo značajno bolje. Biskup Cupilli je tako u svom izvješću koje je napisano povodom biskupskog pohoda 1718. godine opisao loše stanje crkava od kojih je većina bila uništena i spaljena u osmanskih pohodima 1715. godine. Ipak biskup Cupilli opisuje kako je narod bio spreman obnoviti crkve, ali i život u tom kraju sve kako bi Bog dao svom kršćanskom puku mir i sigurnost.¹⁰⁴ Značajna je također bila rasprava o mogućem rušenju sinjske utvrde nakon primljene štete. Generali Schulenburg i Erelico su smatrali kako tvrđavu treba u potpunosti porušiti. Na svu sreću većina je bila protiv takvog rješenja, a prevagu je odnio iskaz inženjera Mosera koji je naglasio kako dobar položaj i mala obrambena posada mogu vrlo lako zaustaviti veću vojsku, a primjer osmanskog opsjedanja koje je jednim djelom propalo zbog slabe opskrbe naveo je na zaključak kako velika vojska u Sinjskom polju ne može opstati duže od 30 dana. Upravo iz toga razloga je utvrda predstavljala odličnu obranu i predstražu za sam Klis koji je branio priobalne gradove od osvajanja. Budući da je došlo do dogovora utvrda se obnovila, ali je Mletačka Republika za njezine potrebe izdvajala sve manje novca tako da je s vremenom polako propadala.¹⁰⁵ Iako se život polako vraćao u normalu, a ljudi se vraćali na svoja ognjišta novih velikih seoba nije bilo izuzev manjih pojedinačnih iz Poljica, Imotskog i iz obližnje Bosne.¹⁰⁶

4.8 Nastavak ratovanja i Požarevački mir

U rat se na Mletačkoj strani uskoro pridružila Habsburška monarhija koja je također bila nezadovoljna odredbama mira u Srijemskim Karlovcima posebno tada uspostavljenim granicama prema Osmanskom Carstvu. U pripremi za rat Habsburška je monarhija poduzela teritorijalne i vojne preinake kako bi se omogućilo što spremnije i uspješnije ratovanje s Osmanskim Carstvom. Osnovane su nove krajevine Posavska i Podunavska na području

¹⁰⁴ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 205

¹⁰⁵ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 199

¹⁰⁶ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997., str. 15

Slavonije, a uz Karlovački, Gradački i Varaždinski generalat su predstavljale okosnicu vojno-teritorijalnog ustroja. Reorganizacijom teritorija i vojske na njene redovne i neplaćene trupe se postavio temelj za daljnje uspjehe u ratu. Uspjeh Habsburške monarhije se ogledao i u činjenici da je uspjela skupiti vojsku koja je brojala 120 000 vojnika što je predstavljalo do tada najveće oružane snage u ratovima protiv Osmanskog Carstva.¹⁰⁷ 1716. godine se tako Habsburška monarhija uključila u rat s ciljem oslobođenja Beogradskog pašaluka i Banata, a potom i Bosanskog ejaleta.¹⁰⁸ Ratovanje se tako nastavilo na dvije strane europskog dijela Osmanskog Carstva. Dolaskom novog providura Alvisea Moceniga ratne akcije su na mletačkoj strani opet oživjele. Nakon neuspješnog napada na Livno koje je poduzeto kao protuudar zbog pustošenja Potravlja i Maljkova Mocenigo je odlučio napasti i zauzeti Imotski. Brojni Sinjani i Cetinjani su sudjelovali u ratnoj operaciji koja se pokazala uspješnom, a sinjski junaci su opet pokazali svoju hrabrost i vojnu spremu.¹⁰⁹ Imotski je tako uskoro bio osvojen, a brojni su junaci dobili nagrade u obliku zemljišta.¹¹⁰ Ulazak Habsburške Monarhije u rat je pospješio i ubrzao odluku o sklapanju mira i prekidu ratnih operacija. Habsburška je Monarhija postizala značajne uspjehe na bojištima te je oslobodila Banat, cijelu Slavoniju, dio Beogradskog pašaluka i manje dijelove Bosanskog ejaleta.¹¹¹ Budući da se ratna sreća okrenula, a uspjeh se na osmanskoj strani nije nazirao kako bi se spasili još nekog mogućeg većeg poraza, uskoro dolazi do sklapanja mira u Požarevcu. Nakon teškog pregovaranja u kojima je svaka strana teško odstupala od svojih zahtijeva do dogovora će doći 21. srpnja 1718. godine. Granica koja je postavljena u Dalmaciji nazivala se Linea Mocenigo, a povučena je prirodnim tokom na vrhovima Dinare, a Dalmaciji je pripojena i Imotska krajina.¹¹² Međutim Venecija je izgubila Moreju i područje dubrovačkog zaleđa čime nisu bili u potpunosti zadovoljni.¹¹³ Habsburška je Monarhija s druge strane bila zadovoljna svojim diplomatskim uspjesima te je naglasila kako je Požarevački mir najsajjniji mir što ga je ikad sklopila kuća Habsburška.¹¹⁴ Razlog je ležao u činjenici kako je većina teritorija koja je bila

¹⁰⁷ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 189-190

¹⁰⁸ Isto, str. 191

¹⁰⁹ Josip Soldo, Jeronim Šetka, *Sinjska spomenica 1715-1965*, Franjevački provincijalat, Split, 1965., str. 151

¹¹⁰ Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 203

¹¹¹ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 239

¹¹² Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995., str. 203

¹¹³ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 253

¹¹⁴ Isto

oslobođena ostala pod habsburškom vlašću, a Habsburška se monarhija tako prvi puta pokazala kao osvajačka sila na prostoru današnjeg Balkana.¹¹⁵

5. Nastavak života pod Venecijom

U poslijeratnim godinama došlo je do postupnog sređivanja sela oko grada Sinja koja se uključivala Radošić, Goručicu i Brnaze, a s druge strane Glavice i Hrvace. Brdska predjela oko Svilaje i Visoke također nisu ostala zanemarena. Značajna je u ovo vrijeme odluka tadašnjeg providura Alvisea Moceniga koji je harambašama koji su narod doveli u područje Cetinske krajine vratio zemlje koje su se nalazile preko Cetine, a koje su dobili u svoje vlasništvo prije 1699. godine. Rezultat ovakve odluke je bilo ponovno naseljavanje prekocetinskih mjesta koja su prije zaključenja Požarevačkog mira pripadala Osmanskom Carstvu.¹¹⁶ Poslije Drugog morejskog rata se stanovništvo nastavilo razvijati, a pokazatelj za ovu tvrdnju leži u činjenici kako je stanovnika prije rata bilo manje nego poslije rata. Svjedoči o tomu podatak iz 1709. godine koji donosi broj od 1516 stanovnika iz 6 banderija u okolini Sinja dok je u Alberghettijevu popisu u samo tri banderije upisano 1398 stanovnika.¹¹⁷ Unutar novih mletačkih granica su živjeli stanovnici podijeljeni u 31 banderiju na čelu kojih se nalazio harambaša. Sve banderije su bile pod kapetanom odnosno kolonelom krajine. Njegov zamjenik se zvao alajčauš odnosno ađutant. Službu kapetana krajine su uglavnom vršili pripadnici obitelji Surić koja se proslavila zbog svoje hrabrosti i zasluga u mletačko-turskom ratovanju zbog čega je postala jednom od uglednijih sinjskih obitelji. 1722. godine Sinjska/Cetinska krajina je podijeljena na dva dijela: serdariju obitelji Vučković koja se nalazila sa sinjske strane Cetine dok je prekocetinska mjesta obuhvaćala serdarija obitelji Grabovac. Čast serdara je pripadala ovim obiteljima sve do samog kraja Mletačke Republike. Mir i red u krajini su čuvali panduri na čijem je čelu poslije Antuna Grabovca bio Toma Žanko, a kasnije je ova služba ostala privilegijem ove obitelji.¹¹⁸ Krajina je tako dobila svoje vojno uređenje besplatnom vojskom koja je bila pod zapovjedništvom harambaša koji su za svoju službu dobivali plaću. Vjerna služba krajišnika je omogućila Veneciji dobru obranu granice, ali i kontrolu pograničnih pokrajina. Kako je vrijeme odmicalo Venecija se sve više

¹¹⁵ Enes Pelidija, Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., str. 253

¹¹⁶ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997., str. 15

¹¹⁷ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997., str. 18

¹¹⁸ Josip Soldo, Jeronim Šetka, Sinjska spomenica 1715-1965, Franjevački provincijalat, Split, 1965., str. 153

zanimala za krajiško uređenje, a glavna je želja bila stvoriti vojsku spremnu ne samo za obranu granice nego i za veće vojne akcije.¹¹⁹

5.1 Izgled sela u Cetinskoj krajini

Sela koja se nalaze u okolini Sinja bila su izgrađena vrlo raštrkano i razjedinjeno. Seljaci su živjeli u jednostavnim kućama oko kojih bi se nalazile štale za domaće životinje. Samo neki bogatiji seljaci su uz štalu imali i žitnicu. Kuće su tako najčešće imale jednu prostoriju u kojoj se odvijao cjelokupni život, spavalo se i objedovalo u toj prostoriji. Kasnije su se kuće razvile tako da se prostorija za život nalazila iznad štale. Princip po kojem se dijelila zemlja u Mletačkoj Republici je ostao isti kao i prije rata, ali kako je nastupila teška glad zbog nemogućnosti obrađivanja zemljišta providur Angelo Emo je već 1716. donio odluku po kojoj svaka oranica mora biti obrađena. Kazna za neobrađivanje zemlje je bila oduzimanje iste što nikako nije bilo povoljno za stanovništvo budući da je plodno tlo bilo jedan od primarnih resursa za preživljavanje ljudi.¹²⁰

5.2 Gospodarstvo Krajine

Gospodarstvo Cetinske krajina koja je gospodarila nemalom količinom plodnog tla, ali i pašnjaka nije bilo razvijeno dapače izvor njegove slabosti se ogledao i u slabljenu Mletačke Republike. Dijeljenjem minimuma zemlje Mlečani su smatrali da će osigurati život ljudima, ali ipak to nije bio slučaj. Ne razvijajući proizvodnju, slabom djelotvornosti otkupa žita Cetinska se krajina nije uspjela razviti u potencijalu u kojem je to bilo moguće. Budući da je sve prepušteno neobrazovanom seljaku koji je nezainteresiran za napredak budući da ne vidi i ne osjeća da od toga može imati veću vlastitu korist. Tek od druge polovice 18. stoljeća dolazi do blagog napretka kod imućnijih obitelji koje su težile modernijem načinu obrađivanja zemlje.¹²¹ Budući da je slabila gospodarska moć same Mletačke Republike nije se u ovom trenutku pojavila mogućnost za bilo kakvu vrstu gospodarskog zaleta koji bi iskoristio potencijal plodnog tla koje je samo Sinjsko polje imalo, ali i pašnjaka u okolnim mjestima kao npr. mjesta podno Svilaje.

¹¹⁹ Josip Soldo, Jeronim Šetka, Sinjska spomenica 1715-1965, Franjevački provincijalat, Split, 1965., str. 154-155

¹²⁰ Josip Soldo, Jeronim Šetka, Sinjska spomenica 1715-1965, Franjevački provincijalat, Split, 1965., str. 156

¹²¹ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997., str. 73

5.3 Konačno uređenje Krajine i organiziranje sanitarnog kordona

Krajiška je vojska uputom iz 1729. godine uspostavila ujednačeno vježbanje krajiških vojnika kojim je upravljao kolunelo Krajine. Vrijedna je činjenica kako je zapovjedni jezik među krajiškim postrojbama bio hrvatski jezik kakav je zapisao Marko Pavlović-Lučić 1771. godine. Podatci koje je za općeg providura Paola Boldu napisao Grgur Stratico Cetinskoj krajini glase: duga je od istoka do zapada 38 milja, a široka od juga do sjevera 25 milja i u njoj postoje 63 sela sa 23 420 duša među kojima se nalazilo, za vojsku spremnih, 4327. Sama krajina je bila pod kolunelom, kapetanom, narednikom i naposljetku dva serdara.¹²²

5.3.1 Sanitarni kordon

18. stoljeće je bilo stoljeće javljanja kuge koja se u više navrata širila iz područja Bosne južnom Dalmacijom. Tipovi kuge koji su harali su bili bubonska i plućna, a prenosile su je buhe. Smrtnost je bila velika, a kod plućne kuge i stopostotna tako da su ljudi uz glad, ekonomsku slabost imali i puno težeg neprijatelja. Sanitarni je kordon tako predstavljao, uz druge mjere, prvu crtu obrane stanovništva. Kako se kuga širila iz područja Bosne karavanskim putevima utvrđen je kordon podijeljen na 5 odjela: kninski, sinjski, imotski, vrgorački i neretvanski. Kordon je predstavljao sigurnosni sustav naziva Kolegij za zdravstvo. Temeljni cilj je bila provjera karavana kako bez kontrole ne bi unijeli zarazu među stanovništvom.¹²³ Iako je ideja sanitarnog kordona bila dobra kuga se i dalje pojavljivala, u intervalima, među stanovništvom što je itekako imalo utjecaja na svijest ljudi koji su se tako našli, poslije rata, udareni i bičem Božjim. Ipak pritisnuti svim teškoćama vjernici se nastavljaju uzdati u pomoć nebeske majke Blažene Djevice Marija čijom se snagom cijela Krajina nastavlja dalje razvijati.

¹²² Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997., str. 52

¹²³ Josip Ante Soldo, Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997., str. 61

6. Zaključak

Prijelaz 17. u 18. stoljeće predstavlja vrlo burno vrijeme u povijesti Cetinskog kraja i Sinja. Iako burno, predstavlja vrijeme u kojem se cijela Sinjska odnosno Cetinska krajina krenula razvijati. Novopridošlo kršćansko stanovništvo je zahvaljujući veličanstvenoj pobjedi i obrani Sinja dobilo temelj potreban za nastavak života. Prilike u samoj Mletačkoj Republici nisu omogućavale značajan gospodarski i ekonomski napredak, ali se stanovništvo uspjelo održati i razviti te priviknuti, koliko je to moguće, na život u mirnodopskim prilikama. U tom je pogledu zasigurno kršćanska vjera i tradicija o božanskoj pomoći Blažene djevice Marije u opsadi Sinja dala stanovništvu potrebnu volju i moral za organiziranje života i borbu za daljnje preživljavanje posebno u vremenu haranja kuge koja je smatrana bičem Božjim. Razvijajući alkarsku i tradiciju štovanja Gospe Sinjske cjelokupni Cetinski kraj je bio objedinjen istom legendom, istom istinom koja zasigurno i danas predstavlja glavno obilježje Sinja i Cetinske krajine. Obitelji koje su migrirale iz područja Bosne, Hercegovine i Poljica i danas predstavljaju glavnu okosnicu društva u krajini. Možemo tako reći kako su 17. i 18. stoljeće, za današnji Cetinski kraj, ključno razdoblje koje je oblikovalo, uredilo i čak stvorilo izgled kraja koji je, u ne maloj mjeri, zadržan i danas više od 300. godina poslije. Na Dane Alke i Gospe Cetinski kraj živi slavu pobjede nad Osmanlijama i zahvaljuje Gospi Sinjskoj što samo po sebi svjedoči važnost događaja koji su se zbili u kolovozu 1715. godine. Iako historiografske nesuglasice postoje i javljaju se poglavito vezano uz brojčanost vojske, logističku slabost osmanskih snaga i neorganiziranost same opsade činjenica jest da su Mlečani uz pomoć novopridošlog stanovništva uspjeli izvojevati pobjedu nad daleko moćnijim i brojnijim neprijateljem što uz vjersku konotaciju pomoći Blažene djevice Marije predstavlja presudan događaj koji je omogućio stanovništvu Cetinske krajine da se oslobodi osmanske vlasti, organizira život u tom kraju i uspostavi dugu tradiciju kojoj se danas dive i izvan teritorija Republike Hrvatske.

7. Literatura

1. Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, svezak prvi, Ogranak Matice hrvatske, Sinj, 1995. godine
2. Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17 i 18. stoljeću*, svezak drugi, Ogranak matice hrvatske, Sinj, 1997. godine
3. Josip Soldo, Jeronim Šetka, *Sinjska spomenica 1715-1965*, Franjevački provincijalat, Split, 1965. godine
4. Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699-1718*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989. godine
5. Marko Rimac, Josip Dukić, *Opsada sinjskog grada*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Muzej Sinjske alke, Split-Sinj, 2015. godine

7.1 Radovi iz zbornika

1. Marko Rimac, Josip Dukić, „Izvještaj Zorzija Balba o opsadi Sinja 1715. godine“, *Zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015)*, Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018. godine
2. Josip Vrandečić, „Obrana Sinja 1715. godine u spisima mletačke nuncijature u tajnom vatikanskom arhivu“, *Zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015)*, Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018. godine
3. Nikša Stančić, „Sinjska krajina na prijelazu 17. i 18. stoljeća“, *Zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015)*, Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018. godine
4. Marko Rimac, „Mletački Katastar Sinja 1705. godine“, *Zbornik radova 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715-2015)*, Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018. godine
5. Lovorka Čoralić, Filip Novosel, „Gradivo za povijest Sinja i Cetinske krajine u 18. stoljeću prema istraživanjima u mletačkome državnom arhivu“, *Zbornik radova 300. obljetnica slavne*

obrane Sinja 1715. godine (1715-2015), Franjevački samostan Gospe Sinjske, VAD Sinj, Grad Sinj i općine Cetinske krajine, Sinj, 2018. godine

6. Lovorka Čoralić, Nikola Markulin, „Bitka za Sinj 1715. godine“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 2016. godine

7. Nenad Moačanin, „O brojnom stanju osmanske vojske u pohodu na Sinj i Zagoru 1715. godine prema turskim izvorima“, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti*, HAZU, Zagreb, 2018. godine

6.2 Slikovni prilozi

Slika 1. Uspješno osvajanje Sinja 1686. godine -

https://lh3.googleusercontent.com/proxy/_5kAtP2fmQeYl8SaydXkOP36dlerC1DXavVunLX_wpxisSrUR2Fd46NGgLK3yJX8ce463AT0XfknpaNXRiXFHioPKtwLp9fD (preuzeto 20. 8. 2020.)

Slika 2. Tri smjera seobe u Cetinsku krajinu - <https://www.kosute.hr/wp-content/uploads/2018/05/Seobe.jpg> (preuzeto 20. 8. 2020.)

Slika 3. Mletački prikaz utvrde Sinj - <https://povijest.hr/wp-content/uploads/2016/08/sinj.jpg> (preuzeto 21. 8. 2020.)

Slika 4. Prikaz opsade sinjske utvrde - https://www.ferata.hr/wp-content/uploads/2015/03/opsada_sinja.jpg (preuzeto 21. 8. 2020.)

Slika 5. Krunjenje slike Čudotvorne Gospe Sinjske 1715. godine - <http://www.visitsinj.com/Uploads/Photos/1098.jpg> (preuzeto 21. 8. 2020.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, **Ante Bešlić**, kao pristupnik za stjecanje zvanja sveučilišnog prvostupnika **Povijesti i Filozofije**, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25. rujna 2020.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ
FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

Student: Ante Bešlić

Naslov rada: Opsada Sinja 1715. godine

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Vrsta rada: Završni rad

Mentor rada: doc. dr. sc. Marko Rimac

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

prof. dr. sc. Josip Vrandečić

prof. dr. sc. Marko Trogrlić

doc. dr. sc. Marko Rimac

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor predanog završnoga/diplomskoga rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
- b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 25. rujna 2020.

Potpis studenta:

